

УДК: 159.9.072.43

Катерина Анатоліївна Русанова,
аспірант кафедри психології розвитку і соціальних комунікацій,
Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського,
вул. Фонтанська дорога, 4, м. Одеса, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ТИПІВ МИСЛЕННЯ У ПРЕДСТАВНИКІВ РІЗНИХ НАПРЯМКІВ ХОРЕОГРАФІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті представлено результати дослідження типів мислення танцівників-хореографів та їх зв'язку з напрямом професійної діяльності особистості у хореографічній сфері. Складено психолого-педагогічні рекомендації з підготовки дітей, які займаються хореографією.

Ключові слова: творчість, типи мислення, хореографія, танцівники, імпровізатори.

Хореографічна діяльність є одним із видів художньо-творчої діяльності, яка, в специфічній, властивій тільки їй формі – танцях – відображає внутрішній світ людини, її бажання, прагнення, творче становлення. Видатний балетмейстер, викладач-хореограф Р. В. Захаров зазначав, що хореографія – мистецтво танцю. В це поняття входять народні, побутові танці, класичний балет. Як й інші види мистецтва, хореографія відображає соціальні процеси, взаємовідношення між людьми. Специфіка її полягає у тому, що почуття, переживання людей вона передає у пластичній образно-художній формі [5]. На сьогодні хореографія стає набагато ширшою у своїй виразності та за стилізованим різноманіттям, вона стає арт-об'єктом сучасного мистецтва, видом психотерапії, засобом самопізнання, розвитку творчого мислення особистості. Хореографії присвячують своє життя не тільки танцюристи, в цій професії можна виділити набагато більше напрямків, для кожного з яких потрібні специфічні здібності та таланти. Що ж визначає успішність майбутнього хореографа або педагога-репетитора? Вивченням хореографічних здібностей займалися такі вчені, як І. М. Сеченов, І. М. Поклад, Ю. І. Громов, І. Г. Сосніна та ін. Але на сьогоднішній день недостатньо висвітлене питання взаємозв'язку типів мислення з успішністю в тому чи іншому напрямку хореографічної діяльності.

У попередній нашій публікації [1] наведена структура хореографічних здібностей особистості та виявлені напрямки хореографічної діяльності, як-от: танцівник-виконавець, педагог-репетитор, хореограф-постановник та хореограф-імпровізатор. У зв'язку з цим мета дослідження полягає у вивченні типів мислення у представників різних напрямків хореографічної діяльності. Окрім цього, слід визначити, які типи мислення доцільно розвивати для успіху в кожному з напрямків хореографічної діяльності.

Гіпотеза дослідження: в залежності від обраного напрямку у професійній хореографічній діяльності необхідно розвивати відповідний тип мислення. Зокрема, креативність та абстрактно-символічний тип мислення найважливіший для хореографів-постановників та ім-

провізаторів, словесно-логічне для педагогів-репетиторів, предметно-дієве – для виконавців.

У дослідженні взяли участь професійні хореографи, імпровізатори, педагоги, артисти, які мали успіх у своїй професійній діяльності. Зокрема, серед досліджуваних: а) танцівники-виконавці, артисти балету театру Опери та балету, артисти балету Одеської Філармонії та театру музичної комедії ім. Водяного; б) педагоги-репетитори та викладачі хореографії; в) хореографи-постановники; г) хореографи-імпровізатори. Кожна група складалася з 25-32 осіб. Вік досліджуваних – від 25 років. Загалом вибірка досліджуваних складала 107 осіб.

Для експериментального дослідження використовувалася методика «Тип мислення» Г. В. Резакіної [2]. Тип мислення – індивідуальний спосіб перетворення інформації. Знаючи свій тип мислення, можна прогнозувати успішність у конкретних видах професійної діяльності. Виділяють чотири базових типи мислення, кожен з яких має специфічні характеристики: предметне, образне, знакове і символічне мислення. У використаній версії опитувальника типи мислення уточнено відповідно до наявних у вітчизняній психології класифікації типів мислення (предметно-дієве, абстрактно-символічне, словесно-логічне, наочно-образне) [3, 4].

Незалежно від типу мислення людина може характеризуватися певним рівнем креативності. Тип мислення, що відображає домінуючі засоби переробки інформації і рівень креативності, є найважливішою індивідуальною характеристикою людини, що визначає стиль діяльності, схильності, інтереси та професійну спрямованість.

Так, предметно-дієве мислення властиве людям, які засвоюють інформацію через рухи. Зазвичай вони мають високий рівень розвитку координації рухів. Абстрактно-символічним мисленням володіють багато вчених: фізики-теоретики, математики, економісти, програмісти, аналітики. Вони можуть засвоювати інформацію за допомогою математичних кодів, формул і операцій, до яких не можна ні доторкнутись, ні уявити. Завдяки особливостям такого мислення на основі гіпотез зроблено багато відкриттів у різних

галузях науки. Словесно-логічне мислення відрізняє людей з яскраво вираженим вербальним інтелектом. Наочно-образним мисленням володіють люди з художнім складом розуму, які можуть представити і те, що було, і те, що буде, і те, чого ніколи не було і не буде.

Креативність – здатність мислити творчо, знаходити нестандартні рішення задачі [5].

За результатами дослідження були отримані наступні дані. Першою групою досліджуваних за методикою Г. В. Резапкіної виступили танцівники-виконавці (див.табл.1)

Таблиця 1.

Показники типів мислення танцівників-виконавців (за методикою Г. В. Резапкіної).

	Типи мислення				
	предметно-дієве	абстрактно-символічне	словесно-логічне	наочно-образне	креативність
X_{cp}	3,87	1,09	3,28	4,87	3,5
σ	0,91	0,74	1,2	0,75	0,69

З таблиці 1 ми бачимо, що показники наочно-образного мислення мають досить високий показник ($X_{cp} = 4,87$), вище середнього рівня знаходиться також предметно-дієве ($X_{cp} = 3,87$) мислення. Абстрактно-символічне мислення – нижче середнього рівня та дорівнює ($X_{cp} = 1,09$) балів.

Це свідчить про те, що у танцівників-виконавців художнє мислення з розвитом уявою. Завдяки цьому вони спроможні втілювати образи рухами на сцені, уявити себе лебедем або кішкою, передавати на-

стрій. Високий рівень предметно-дієвого мислення показує, що вони засвоюють інформацію через рухи та володіють гарною координацією рухів. Також недостатній розвиток абстрактно-символічного мислення показує, що танцівники-виконавці мають недостатнє логічне мислення.

Наступною групою досліджуваних виступили викладачі з хореографічних дисциплін та педагогі-репетитори. Отримані результати представлено в таблиці 2.

Таблиця 2.

Показники типів мислення викладачів хореографії (за методикою Г. В. Резапкіної).

	Типи мислення				
	предметно-дієве	абстрактно-символічне	словесно-логічне	наочно-образне	креативність
X_{cp}	3,8	1,44	4,12	4,56	3,68
σ	1,13	0,93	1,15	0,96	0,93

За даними таблиці можна побачити високий рівень наочно-образного ($X_{cp} = 4,56$) та словесно-логічного мислення ($X_{cp} = 4,12$). Креативність та предметно-дієве – також вище середнього рівня. Натомість абстрактно-символічне мислення має значно нижчий показник ($X_{cp} = 1,44$).

Викладач хореографії повинен не тільки показувати рухи, але і докладно про них розповісти. Розвинутий вербальний інтелект допомагає пояснити, як правильно робити танцювальні рухи, які м'язи повинні напружуватись. Вчитель має надихнути учнів на важкі тренування та творчість. На наш погляд, це обумовлює високий рівень словесно-логічного мислення. Також він повинен добре уявляти собі композиції, які він буде давати на вивчення танцівникам,

бачити рисунок танцю та те, чого він прагне досягнути в роботі з учнями або артистами. Наочно-образне мислення та його високий рівень говорить про присутність цих рис у досліджуваних.

Третьою групою респондентів виступила група хореографів-постановників, яка була дуже різномірною. Також їй важко було назвати групою, адже вона складалася як з відомих хореографів, які ставлять великі спектаклі, так і хореографів-постановників дитячих хореографічних колективів. За для того, щоб вирівняти вибірку, ми досліджували хореографів тільки найкращих колективів міста Одеси. Отримані результати за цією групою подано в таблиці 3.

Таблиця 3.

Показники типів мислення хореографів-постановників (за методикою Г. В. Резапкіної).

	Типи мислення				
	предметно-дієве	абстрактно-символічне	словесно-логічне	наочно-образне	креативність
X_{cp}	3,64	0,84	3,72	4,36	4,04
σ	0,77	0,64	0,86	0,79	0,74

Аналіз отриманих даних показав, що хореографи-постановники мають високий рівень наочно-образного мислення ($X_{\text{ср}}=4,36$) та креативності ($X_{\text{ср}}=4,04$). Абстрактно-символічне мислення виявилось у них нижчим, ніж у всіх попередніх груп ($X_{\text{ср}}=0,84$).

Таке розподілення балів, як і у попередніх групах, виявило високий рівень художнього мислення та розвинуту уяву, яка необхідна художнику-постановнику для створення хореографічних композицій на режисурі спектаклів. Також досить високий показник креативності говорить про здатність мислити творчо, знаходити нестандартні рішення задачі. Низький рівень абстрактно-символічного мислення

показує більшу схильність до візуального мислення, конкретних образів та втілення їх у рухи, а також неважливість для успішної діяльності хореографічного постановника символічних та абстрактних образів. Можливо, це пов'язано з прагненням саме конкретизувати образи та донести їх до глядача найдоступнішим чином.

Остання група досліджуваних хореографічних імпровізаторів. Це особистості, які можуть створювати хореографію у теперішньому часі, та виконують її передаючи образ, який створюють прямо на сцені. Отримані результати за даною групою за методикою «Типи мислення» представлені в таблиці 4.

Таблиця 4.

Показники типів мислення хореографів-імпровізаторів (за методикою Г. В. Резанкіної).

	Типи мислення				
	предметно-дієве	абстрактно-символічне	словесно-логічне	наочно-образне	креативність
$X_{\text{ср}}$	3,92	2,52	4,8	5,52	4,64
σ	1,09	0,86	0,95	0,51	0,89

Такі дані свідчать про найвищий рівень розвитку наочно-образного мислення ($X_{\text{ср}}=5,52$) усіх груп досліджуваних. Також у них виявлено високий рівень словесно-логічного мислення ($X_{\text{ср}}=4,8$) та креативності ($X_{\text{ср}}=4,64$). Абстрактно-символічне мислення також вище за рівнем за усі попередні групи ($X_{\text{ср}}=2,52$), але знаходиться на середньому рівні з можливого.

Високі бали майже з усіх типів мислення свідчать, що для того, щоб мати успіх, хореографу-імпровізатору необхідно мати досить розвинуті усі типи мислення. Не кожен танцівник, викладач та навіть хореограф-постановник спроможний успішно імпровізувати на сцені, створюючи образ та хореографію у теперішньому часі. Імпровізатор виступає в ролі як виконавця, так і хореографа. Йому потрібно швидко мислити та мати розвинений інтелект.

Для більш наочного представлення результатів усіх груп досліджуваних ми представили це у наступному графіку (рис.1.).

Як ми бачимо на графіку, предметно-дієве мислення у танцівників будь-якого направлення хореографічної діяльності знаходиться майже на одному рівні, трохи вище середнього. Абстрактно-символічне мислення найвище у хореографів-імпровізаторів, найнижче – у хореографів-постановників, але взагалі досить погано розвинуте у всіх танцівників. Словесно-логічний, або вербальний інтелект, є найвищим у хореографів-імпровізаторів та викладачів хореографії, найнижчим – у танцівників-виконавців, що не є дивним. Тільки у цьому напрямку діяльності успіх не залежить від комунікативності та здатності вправно висловлювати думки. Щодо інших, хореографи-

постановники повинні донести свою хореографію до виконавців; викладачі – пояснити учням; імпровізатори виражають тілом, вкладаючи в це словесну думку. Наочно-образне мислення у всіх танцівників розвинуто на високому рівні. Це пов'язано з творчістю, художнім мисленням, уявою та візуальним мисленням, яким повинні володіти танцівники. Трохи нижчим є показник креативності, але теж вище середнього, особливо вона повинна бути у хореографів (як постановників, так й імпровізаторів). Вибірка груп досліджуваних складалася тільки з представників, які мають успіх у своєму напрямі хореографічної діяльності та є зрілими професіоналами у своїй справі. Таким чином, ці результати важливі для профорієнтації як дітей, які займаються танцями, так і для студентів хореографічних факультетів, які збираються обрати особистий напрям діяльності у хореографічному мистецтві.

Якщо розглянути середні оцінки представників усіх напрямків діяльності у хореографії (табл.5.), то можна зробити висновок, що для танцівника найважливішим є розвиток наочно-образного мислення, уяви, творчого та візуального мислення. Менш важливими є розвиток абстрактно-символічного, технічного мислення.

На рівні середніх оцінок можна побачити, що предметно-дієве, словесно-логічне мислення та креативність знаходяться майже на одному рівні ($X_{\text{ср}}=3,78$; $X_{\text{ср}}=3,98$; $X_{\text{ср}}=3,96$). Невисокими виявилися показники абстрактно-логічного мислення ($X_{\text{ср}}=1,47$). Діагностика наочно-образного мислення виявила дуже високий результат у всіх танцівників, незалежно від направлення діяльності ($X_{\text{ср}}=4,82$).

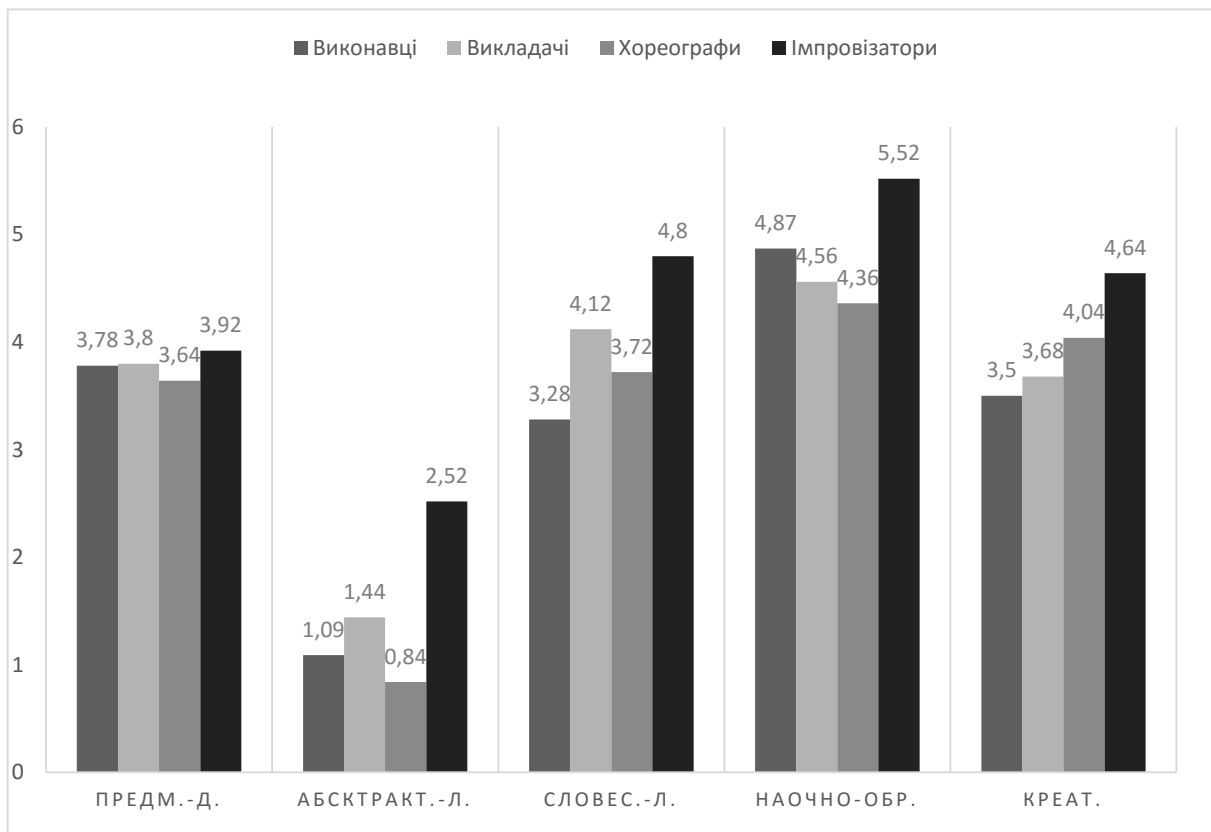

Рис. 1. Розподіл показників типів мислення усіх груп вибірки за методикою Г. В. Резапкіної

Таблиця 5.

Показники типів мислення танцівників усіх напрямків хореографічній діяльності (за методикою Г. В. Резапкіної).

	Типи мислення				
	предметно-дієве	абстрактно-символічне	словесно-логічне	наочно-образне	креативність
X _{ср}	3,78	1,47	3,98	4,82	3,96

Виявлено, що для успіху у будь якій хореографічній діяльності (танцівник-виконавець, педагог-репетитор, хореограф-постановник та імпровізатор) найважливішим є розвиток наочно-образного мислення, особливо для хореографів-постановників та імпровізаторів. Словесно-логічне мислення найбільш важливе для педагогів-репетиторів та імпровізаторів. Предметно-дієве мислення повинно бути вище середнього рівня у всіх танцівників, незалежно від напрямку діяльності, як і креативність. Остання є особливо важливою для імпровізаторів, у той час як абстрактно-символічне мислення не має такого великого значення для професіоналів зі сфери хореографії. Найвищими показниками розвитку всіх типів мислення володіють імпровізатори як танцівники-виконавці та водночас постановники хореографії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брушлинский А. В. Субъект: Мышление, учение, воображение. Избр.психол. / А. В. Брушлинский. – М. : Воронеж, 1996. – 364 с.

Такі результати частково підтверджують гіпотезу. Це пов'язано з тим, що абстрактно-логічне мислення виявилось не досить важливим для танцівників незалежно від спеціалізації, а предметно-дієве, як провідне для танцівника-виконавця, навпаки, повинно бути вище середнього рівня у всіх, хто працює у сфері хореографії, також як і наочно-образний тип мислення.

Таким чином, можна означити рекомендації для дітей та підлітків, які ступають на творчу хореографічну стежу. Для успішної професійної діяльності у майбутньому необхідно вдосконалювати словесно-логічне, розвивати предметно-дієве мислення, координацію рухів, вдосконалювати володіння тілом, наочно-образне мислення, уяву, креативність та намагатися імпровізувати у хореографії.

2. Гончаров В. С. Типы мышления и учебная деятельность / В. С. Гончаров. – Свердловск. СГПИ, 1988. – 125 с.

3. Захаров Р. В. Сочинение танца. Страницы педагогического опыта / Р. В. Захаров. – М.: Искусство, 1983. – 244 с.

4. Резапкина Г. В. Методика: Тип мышления. Отбор в профильные классы / Г. В. Резапкина. – М.: Генезис, 2005. – 35 с.

5. Русанова К.А. Творче мислення в структурі хореографічних здібностей / К. А. Русанова // Science

and education a new dimension. *Pedagogy and Psychology*, III (33), Issue: 66, 2015. – P. 80 – 84.

6. Симоненко С. М., Чебан О. М. Особливості впливу індивідуальних властивостей на творчу діяльність особистості / С. М. Симоненко, О. М. Чебан // Наука і освіта. – 2013. – № 7 – С. 270-277.

REFERENCES

1. Brushlinskiy, A. V. (1996). *Subekt: myshlenie, uchenie, vobrazhenie: Izbr. psikh. tr. [Subject: thinking, teaching, imagination: Selected psychological works]*. Moscow: Voronezh: MODEK [in Russian].

2. Goncharov, V. S. (1988). *Tipy myshleniya i uchebnaya deyatelnost [The types of thinking and educational activities]*. Sverdlovsk: SGPI [in Russian].

3. Zakharov, R. V. (1983). *Sochinenie tantsa. Stranitsy pedagogicheskogo opyta [The composition of dance. Pages of teaching experience]*. Moscow: Art [in Russian].

4. Rezapkina, G. V. (2005). *Metodika: Tip myshleniya. Otbor v profilnye klassy [Methodology: this Type*

of thinking. Selection in specialized classeses]. Moscow: Genesis [in Russian].

5. Rusanova K.A. (2015). *Tvorche myslennia v strukturі khoreohrafichnykh zdibnostei [Creative thinking in the structure of the choreographic abilities]*. *Science and education a new dimension. Pedagogy and Psychology*, III (33), 66, 80-84 [in Ukrainian].

6. Symonenko S. M., Cheban O. M. (2013). *Osoblyvosti vplyvu indyvidualnykh vlastyvostei na tvorchu diialnist osobystosti [The features of influence of individual properties to the creative activity of the individual]*. *Nauka i osvita – Science and education*, 7, 270-277 [in Ukrainian].

Екатерина Анатольевна Русанова,
аспирант кафедры психологии развития и социальных коммуникаций,
Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского,
ул. Фонтанская дорога, 4, г. Одесса, Украина

ОСОБЕННОСТИ ПРОЯВЛЕНИЯ ТИПОВ МЫШЛЕНИЯ У ПРЕДСТАВИТЕЛЕЙ РАЗЛИЧНЫХ НАПРАВЛЕНИЙ ХОРЕОГРАФИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Хореографическая деятельность является одним из видов художественно-творческой деятельности, которая посредством танца отражает внутренний мир человека. Для каждого направления нужны специфические способности и талант. Цель исследования – определить ведущие типы мышления у лиц, занимающихся хореографической деятельностью. Для достижения цели исследования была использована методика Г. В. Резапкиной «Тип мышления». В выборку испытуемых в количестве 107 человек были привлечены хореографы, импровизаторы, педагоги, артисты, которые добились успеха в своей профессиональной деятельности. Результаты исследования показали, что предметно-действенное мышление у танцоров любого направления хореографической деятельности находится на среднем уровне своего развития. Абстрактно-символическое мышление имеет высокий уровень развития у хореографов-импровизаторов, самый низкий выявлен у хореографов-постановщиков. В целом этот тип мышления достаточно плохо развит у всех танцовщиков. Словесно-логическое мышление (вербальный интеллект) хорошо развито у хореографов-импровизаторов и преподавателей хореографии, а недостаточно развито – у танцоров-исполнителей. Наглядно-образное мышление у всех танцоров имеет высокий уровень развития. Это связано с творчеством, художественным мышлением, воображением и визуальным мышлением, которым должны обладать танцоры. Выявлено, что для успеха в любом направлении хореографической деятельности важнейшим является развитие наглядно-образного мышления, особенно для хореографов-постановщиков и импровизаторов. Словесно-логическое мышление наиболее важно для педагогов-репетиторов и импровизаторов. Предметно-действенное мышление должно быть выше среднего уровня у всех танцоров, независимо от направления деятельности. Вместе с тем, показано, что абстрактно-символическое мышление не является важным для танцоров независимо от направления их профессиональной деятельности, а предметно-действенное как первичное для танцора-исполнителя, напротив, должно быть выше среднего уровня у всех, кто работает в сфере хореографии, так же, как и наглядно-образный тип мышления. Самыми высокими показателями развития всех типов мышления обладают импровизаторы: как танцовщики-исполнители, так и постановщики хореографии. Детям и подросткам, которые ступают на творческую хореографическую стезю, необходимо совершенствовать наглядно-образное, предметно-действенное, словесно-логическое мышление, воображение, креативность, развивать координацию движений, умение владеть телом и уделять внимание импровизации в хореографии.

Ключевые слова: творчество, типы мышления, хореография, танцоры, импровизаторы.

*Kateryna Rusanova,
post-graduate student,
Department of Developmental Psychology and Social Communications,
South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky,
4, Fontanska Doroha Str., Odesa, Ukraine*

MINDSET MANIFESTATION PECULIARITIES IN THE REPRESENTATIVES OF DIFFERENT CHOREOGRAPHY STYLES

Dancing is one of the types of artistic and creative activities, through which the inner world of a person can be expressed. Each style of choreography requires specific skills and talent. The article is aimed at identifying the mindset of individuals engaged in choreography activities according to different styles, by means of the method "Type of thinking" by G. V. Resorcinol. The study involved 107 dancers, improvisers, educators, directors, and actors who have succeeded in their profession. The obtained results have shown that the level of subject and active thinking of dancers majoring in any choreographic style is medium. Abstract and symbolic mindset is highly developed in improvisers and is poorly developed in choreographers-directors. Verbal and logical thinking has a high level of the development in improvisers and choreographers, and the lowest – in dancers-performers. Eye-mindedness is highly developed in all dancers, which is associated with creativity, artistic mindset and imagination. The development of eye-mindedness is the most important thing in any choreography style, especially for choreographers and improvisers. Verbal and logical thinking is the most important for teachers-tutors and improvisers. Subject and active thinking should be highly developed in all dancers, regardless of their occupation. However, abstract and symbolic thinking is not important for dancers regardless of their professional area, and the subject and active one as a primary mindset for dancer-performers, on the contrary, must be highly developed. Children and adolescents who deal with or are going to deal with choreography should develop and improve their eye-mindedness, subject and active, verbal and logical thinking, creativity, imagination, physical coordination, etc.

Keywords: creativity, thinking styles, choreography, dancers, improvisers.

Подано до редакції 01.09.2016

УДК: 159.954.2.018.А

*Анастасія Олександрівна Саннікова,
кандидат психологічних наук, викладач кафедри сольного співу,
Одеська національна музична академія імені А. В. Нежданової,
вул. Новосельського, 63, м. Одеса, Україна*

СЦЕНІЧНІ ПЕРЕЖИВАННЯ ВИКОНАВЦЯ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ НАРИС

У статті презентовано результати дослідження уявлень науковців і визначних виконавців про сценічні переживання як один із видів психологічних бар'єрів у творчій діяльності співаків, музикантів, акторів тощо. Показано, що загальне сценічне хвилювання охоплює дві групи станів, які відрізняються своєю цілеспрямованістю і локалізацією. Розглянуто підходи до вивчення сценічного хвилювання. Встановлено, що саме сценічний дискомфорт деструктивно впливає на характеристики сценічної діяльності виконавців, на емоційно-художній рівень виконання музичного твору та викликає появу сценічних бар'єрів.

Ключові слова: сценічні переживання, сценічний бар'єр, дискомфорт, деструктивність, особистість виконавця, оптимальна концертна готовність, сценічний комфорт.

Незалежно від різноманіття концепцій і підходів до аналізу способів вирішення повсякденних проблем, виявляється повна однаковість багатьох дослідників у тому, що складність оцінки і сприйняття скрутних ситуацій, трудність в прийнятті рішень, у здійсненні адекватних дій, вчинків тощо, відбиваються в індивідуальних переживаннях і поведінці особистості. Переживання розглядається в літературі як перенесення будь-чого в живий стан, тобто, переведення події, відчуття, предмета, що оточують людину,

у стан живого сприйняття, живого відношення. Процес переживання, за С. Д. Максименком, це репрезентація свідомістю самому собі того, що відбувається у довколишньому світі, біологічному тілі, або «всередині» самої особистості. Таким чином, термін «переживання» фактично є релевантним терміну «свідомість» [10, с. 160].

Ф. Е. Василюк переживання розуміє як процес подолання критичних ситуацій, як внутрішню інтелектуально-вольову роботу щодо відновлення душев-